

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภายใต้สังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมต่างๆ ในปัจจุบันนั้นกำลังเป็นไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ องค์การทางด้านสุขภาพมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้องค์การนั้นก้าวไปสู่องค์กรยุคใหม่ และเพื่อพัฒนาองค์การไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (จำเรียง วิวัฒน์ และ เบญจมาศ อ่ำพันธ์, 2540) ซึ่งแนวคิดขององค์กรแห่งการเรียนรู้นี้เป็นแนวคิดใหม่ที่น่าสนใจในการพัฒนาบุคลากร เพื่อให้มีการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และความสามารถในการปฏิบัติงานให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นเพื่อนำไปสู่ความเป็นเลิศในด้านคุณภาพขององค์กร (เพ็ญจันทร์ แสนประสาน และคณะ, 2548) เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และองค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์และสุขภาพ ส่งผลทำให้วิชาชีพพยาบาล ซึ่งต้องมีการพัฒนาศาสตร์ และมาตรฐานวิชาชีพเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และช่วยให้อุทิศตนในวิชาชีพ มีความรู้ ความสามารถ และทักษะของการให้บริการด้านสุขภาพแก่ผู้รับบริการ ได้อย่างมีประสิทธิภาพจนเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น โดยในการพัฒนาวิชาชีพดังกล่าวจะประสบความสำเร็จขึ้นอยู่กับตัวบุคลากรในวิชาชีพเอง องค์ประกอบภายนอก ได้แก่ หน่วยงานที่ปฏิบัติงาน และองค์การวิชาชีพ ทั้งนี้ในส่วนขององค์การวิชาชีพซึ่งมีหน้าที่ในการกำหนดขอบเขตการพยาบาล มาตรฐานสำหรับการปฏิบัติ การศึกษาการพยาบาล การประกันคุณภาพ และกิจกรรมที่สมาชิกพึงปฏิบัติและแสดงออกให้ปรากฏ มีอิสระในการปฏิบัติงานและการปกครองตนเองเป็นการปฏิบัติที่เป็นประโยชน์แก่สังคม ดังนั้นการพัฒนาวิชาชีพจึงมีความสำคัญที่จะทำให้เกิดการบริการที่มีคุณภาพ ส่งผลให้ประชาชน ได้รับบริการทางสุขภาพที่ดี และยอมรับว่าวิชาชีพพยาบาล เป็นวิชาชีพที่มีคุณค่า เป็นประโยชน์แก่สังคมจริง อันจะส่งผลดีต่อหน่วยงาน วิชาชีพ และสังคมต่อไป (พวงรัตน์ บุญญานุรักษ์, 2545)

การพัฒนาวิชาชีพมีความสำคัญที่จะทำให้เกิดการบริการที่มีคุณภาพ พระราชบัญญัติวิชาชีพการพยาบาลและการผดุงครรภ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2540 (สภาการพยาบาล, 2545) ได้ให้ความหมายของวิชาชีพการพยาบาล ว่าเป็นการกระทำต่อมนุษย์เกี่ยวกับการดูแลและช่วยเหลือเมื่อเจ็บป่วย การฟื้นฟูสภาพ การป้องกันโรค และการส่งเสริมสุขภาพ รวมทั้งการช่วยเหลือแพทย์

กระทำการรักษาโรค ทั้งนี้โดยอาศัยหลักวิทยาศาสตร์และศิลปะการพยาบาล ในการประเมินสภาพ การวินิจฉัยปัญหา การวางแผน การปฏิบัติ และการประเมินผล ซึ่งการประกอบวิชาชีพการพยาบาล นั้น เป็นการประกอบวิชาชีพที่ให้บริการทางสุขภาพแก่ประชาชนในสังคมบนพื้นฐานของหลัก วิชาการที่เป็นองค์ความรู้ในสาขาการพยาบาล โดยมีคุณลักษณะเฉพาะที่ชัดเจนเป็นเอกลักษณ์ของ วิชาชีพ ได้แก่ ลักษณะของการปฏิบัติการพยาบาลการมีบรรทัดฐาน (norm) เฉพาะแบบทางการ พยาบาล มีจรรยาบรรณวิชาชีพการพยาบาล มีเอกสิทธิ์ทางการพยาบาล มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ ในการปฏิบัติงานของบุคลากรทางการพยาบาลไว้อย่างชัดเจน และบุคลากรมีจิตสำนึกรับผิดชอบ ตามบทบาทหน้าที่ของตนที่จะต้องปฏิบัติตามคุณลักษณะของวิชาชีพ และสภาการพยาบาล (2545) ได้กล่าวว่าลักษณะเฉพาะของวิชาชีพการพยาบาล คือ การดูแลมนุษย์ ซึ่งมีความรู้สึกรู้คิด มีการ เรียนรู้ มีความจำ มีการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นการพยาบาลที่มีคุณภาพ จึงจำเป็นต้องตอบสนองความต้องการและแก้ปัญหาในลักษณะขององค์รวม ซึ่งจะต้องครอบคลุม ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ ฉะนั้นผู้ปฏิบัติการพยาบาลทุกคนต้อง สามารถใช้องค์ความรู้จากศาสตร์เฉพาะทางวิชาชีพและศาสตร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องมาประยุกต์ใช้ ใน การบริการพยาบาลอย่างมีศิลปะ มีมาตรฐานและมีการจัดการควบคุมคุณภาพอย่างเป็นระบบ ทั้งใน การควบคุมพฤติกรรมของตนเองและควบคุมการปฏิบัติในกลุ่มวิชาชีพ

อย่างไรก็ตามสิ่งที่ช่วยให้พยาบาลได้เรียนรู้ และเกิดการพัฒนาคูณภาพบริการพยาบาล พบว่า ระบบการให้บริการทางการพยาบาลต้องมีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพปัญหา ความต้องการ และสถานการณ์ปัจจุบัน การพัฒนาคูณภาพการบริการมิได้มุ่งเน้นที่การลดต้นทุน หรืองบประมาณเพียงอย่างเดียว การบริการพยาบาลต้องรักษาคุณภาพให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ในการตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการด้วย (ยุพิน อังสุโรจน์, 2541) ซึ่งการปรับปรุงแก้ไข ระบบการพยาบาลให้มีประสิทธิภาพสูงสุดขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจในระบบการพยาบาลที่ เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันภายใต้ขอบเขตที่กำหนด นอกจากนี้ปัจจุบัน โลกมีการเปลี่ยนแปลง เข้าสู่ยุคแห่งข้อมูลข่าวสารร่วมกับความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การแข่งขัน และการพัฒนาอย่างไม่หยุดยั้ง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อปัญหาสุขภาพ และแนวโน้มปัญหาสุขภาพในอนาคต ทำให้วิชาชีพพยาบาลต้องมีการพัฒนา (เพ็ญจันทร์ แสนประสาน และคณะ, 2548) การที่จะทำให้วิชาชีพมีการพัฒนา พยาบาลจะต้องมีการพัฒนาองค์ ความรู้ต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปโดยการจัดสิ่งแวดล้อมทางคลินิกเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งมีส่วนช่วย ในการพัฒนาวิชาชีพ สิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้ทางคลินิกมีความสำคัญต่อการพัฒนาวิชาชีพ โดย สิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้ทางคลินิกในการพัฒนาวิชาชีพ หมายถึง สิ่งที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ทางคลินิกตามการรับรู้ของพยาบาลเพื่อให้เกิดการพัฒนาวิชาชีพ จากแนวคิดของ ฮาร์ท และโรเท็ม

(Hart & Rotem, 1995) พบว่าในการพัฒนาวิชาชีพพยาบาลมีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญกับองค์ประกอบทั้ง 7 ด้าน คือ ด้านการสนับสนุนจากองค์กรในการเรียนรู้ (organization support for learning) ด้านการสนับสนุนจากสังคม (social support) ด้านความเป็นเอกสิทธิ์ (autonomy) ด้านความหลากหลาย (variety) ด้านวิธีการนิเทศ (supervisory style) ด้านมุมมองในความก้าวหน้าในวิชาชีพ (career perspective) และ ด้านการเปลี่ยนแปลง (change)

จากการที่ศาสตร์ทางการแพทย์มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลง พยาบาลก็ต้องมีการพัฒนาในด้านความรู้ ดังนั้นพยาบาลจึงมีความจำเป็นจะต้องศึกษาบริบททางสังคมในการทำงานและรับรู้ในการพัฒนาวิชาชีพ โดยการศึกษาสิ่งแวดล้อมเพื่อให้พยาบาลเกิดการเรียนรู้ทางคลินิกเพื่อให้เกิดการพัฒนาวิชาชีพ โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่เป็นโรงพยาบาลขนาด 1,800 เตียง และให้บริการรักษาพยาบาลผู้ป่วยระดับตติยภูมิในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดใกล้เคียงในเขตภาคเหนือ ซึ่งปัจจุบันได้มีการให้บริการตรวจรักษาผู้ป่วยโรคซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น เป็นที่รับส่งต่อผู้ป่วยจากโรงพยาบาลอื่นๆ ในกรณีเกินขีดความสามารถ พร้อมทั้งมีการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาให้บริการ โดยมีเจมมุ่งในการพัฒนาคุณภาพตามแผนกลยุทธ์ ปี พ.ศ. 2549-2552 ได้แก่ ความปลอดภัยของผู้ป่วย การสร้างเสริมสุขภาพ การจัดการความรู้ในองค์กร และการพัฒนาสู่ความเป็นเลิศ และเป็นที่ฝึกปฏิบัติงานของนักศึกษา 5 คณะทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ ได้แก่ คณะแพทยศาสตร์ คณะทันตแพทยศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ คณะเทคนิคการแพทย์ และคณะพยาบาลศาสตร์ (คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549) ประกอบกับโรงพยาบาลได้รับการประเมินและการรับรองคุณภาพโรงพยาบาลจากสถาบันพัฒนาและรับรองคุณภาพโรงพยาบาลตั้งแต่ปี พ.ศ.2545 เป็นต้นมา และได้รับการรับรองให้เป็นสถาบันที่จัดการศึกษาต่อเนื่องสาขาพยาบาลศาสตร์ ตั้งแต่ พ.ศ.2547 โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการวิชาชีพการพยาบาล การผดุงครรภ์ หรือการพยาบาลและการผดุงครรภ์ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความสามารถทางวิชาชีพหรือวิชาการหรือมีส่วนร่วมในการพัฒนาบุคลากรหรือพัฒนาวิชาชีพ นอกจากนี้โรงพยาบาลมีแนวโน้มจะออกนอกกระบวนฝ่ายการพยาบาลจึงได้จัดทำแผนกลยุทธ์ให้สอดคล้องกับการพัฒนาคุณภาพทางการพยาบาล มีการนำหลักฐานความรู้เชิงประจักษ์มาประยุกต์ในการเพิ่มประสิทธิภาพด้านการดูแลผู้ป่วยในแต่ละงานการพยาบาลเพื่อนำสู่การปฏิบัติ ในการพัฒนาวิชาชีพการพยาบาลให้มีความก้าวหน้าจะต้องมีการขับเคลื่อนไปพร้อมกัน ทั้งด้านการจัดการศึกษา การขยายขอบเขตการปฏิบัติ และการวิจัยทางการพยาบาล ฝ่ายการพยาบาลได้จัดทำแผนพัฒนาบุคลากรโดยมีโครงการอบรมบุคลากรประจำปี โดยกำหนดให้พยาบาลได้รับการอบรม ซึ่งในการพัฒนาคุณภาพทางการพยาบาลนั้น พยาบาลมีส่วนร่วมในการเป็นคณะกรรมการต่างๆ เช่น คณะกรรมการประกันคุณภาพทางการพยาบาล คณะกรรมการพัฒนาบุคลากร และคณะกรรมการวิจัยทางการพยาบาล เป็นต้น ทำให้พยาบาล

ประชากรมีความหลากหลายในองค์ความรู้ที่จำเป็นในการปฏิบัติงานโดยการให้พยาบาลมีรูปแบบปฏิบัติงานร่วมกันกับทีมสุขภาพ และนำแผนการจัดการเป็นรายผู้ป่วย (case management) มาใช้ในหอผู้ป่วยต่างๆ เป็นการร่วมกันในการรักษาพยาบาล ซึ่งเป็นทีมสหสาขาวิชาชีพ และรูปแบบการมอบหมายงานที่เหมาะสมกับหอผู้ป่วยเป็นการปฏิบัติการพยาบาลโดยการให้การพยาบาลเป็นทีมเพื่อให้บริการพยาบาลแก่ผู้ป่วยตามความต้องการของผู้ป่วยแต่ละคน โดยมีพยาบาลเป็นผู้นำกลุ่มเป็นผู้ประสานงาน และเป็นผู้นิเทศการทำงานของสมาชิกในทีมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพยาบาลที่สมบูรณ์แบบ แต่อย่างไรก็ตามพบว่าภาระงานที่รับผิดชอบมีมาก ค่าตอบแทนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับโรงพยาบาลอื่นๆ ทำให้พยาบาลที่ใช้ทุนครบแล้วมีการลาออกมากทุกปี และพยาบาลมีแนวโน้มในการลาออกมากขึ้นดังสถิติในการลาออกของปี พ.ศ. 2546, 2547 และ 2548 คิดเป็นร้อยละ 5.4, 6.0 และ 8.0 ตามลำดับ (ฝ่ายการพยาบาล โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่, 2549) จากการที่คนทำงานมีน้อยลง การจะไปเพิ่มพูนความรู้และโอกาสในการไปอบรมก็ลดลง ซึ่งการพัฒนาความรู้ดังกล่าวจะมีผลต่อความก้าวหน้าในตำแหน่งทางวิชาชีพ ซึ่งความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่จะส่งผลทำให้พยาบาลเกิดความพึงพอใจในการทำงาน จากการสำรวจความพึงพอใจในการทำงานของพยาบาลด้านความก้าวหน้าในวิชาชีพ เมื่อปี พ.ศ.2548 พบว่ามีความพึงพอใจในด้านความก้าวหน้าในวิชาชีพอยู่ในระดับปานกลาง (คณะกรรมการวิจัย ฝ่ายการพยาบาล, 2549)

ในแนวคิดของ ฮาร์ท และ โรเท็ม (Hart & Rotem, 1995) พบว่าในการพัฒนาวิชาชีพพยาบาลมีองค์ประกอบ 7 ด้าน คือ ด้านการสนับสนุนขององค์กรในด้านการเรียนรู้ (organization support for learning) ด้านการสนับสนุนทางสังคม (social support) ด้านความเป็นเอกสิทธิ์ (autonomy) ด้านความหลากหลาย (variety) ด้านวิธีการนิเทศ (supervisory style) ด้านมุมมองในความก้าวหน้าในวิชาชีพ (career perspective) และด้านการเปลี่ยนแปลง (change) ซึ่งการสนับสนุนการจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้ทางคลินิก โดยในด้านการสนับสนุนขององค์กรในด้านการเรียนรู้ โดยการให้ความรู้ที่จำเป็นต้องปฏิบัติในหน่วยงาน ให้ได้รับการศึกษา และอบรมจากภายนอก องค์กร จัดการอบรมเองในเรื่องที่จำเป็นของหน่วยงาน และให้ได้รับการศึกษาต่อเนื่อง ได้มีการจัดรูปแบบการกระตุ้นการเรียนรู้โดยสนับสนุนให้มีการพัฒนาบุคลากรตามมาตรฐานวิชาชีพการพยาบาล เพื่อมีความรู้ ความเข้าใจ การนำไปใช้ในการปฏิบัติได้จัดให้บุคลากรพยาบาลได้เป็นส่วนหนึ่งของทีมสหวิทยาการ มีส่วนร่วมในการวางแผนการรักษาพยาบาล ได้มีแผนดูแลผู้ป่วย วางแผนการพยาบาล ปฏิบัติได้ด้วยตนเอง มีรูปแบบการมอบหมายงานที่แตกต่างกันไปให้เหมาะสมกับสัดส่วนผู้ป่วยและจำนวนบุคลากร ได้จัดให้มีประสบการณ์ในการทำงานหลายด้าน โดยเป็นคณะกรรมการต่างๆ เช่น คณะกรรมการประกันคุณภาพทางการพยาบาล คณะกรรมการพัฒนา

บุคลากร และคณะกรรมการวิจัยทางการแพทย์ เป็นต้น ให้ความสำคัญในบทบาทหน้าที่แต่ต้องมีความชัดเจนว่าตนเองทำอะไร และทำเพื่ออะไร ส่วนวิธีการนิเทศนั้นผู้บังคับบัญชาจะเป็นผู้บอกแนวทาง และวิธีการในการแก้ปัญหา และมุมมองในความ ก้าวหน้าในวิชาชีพนั้น เนื่องจากพยาบาลมีแนวโน้มที่จะอยู่หรือไปจากวิชาชีพจะต้องสร้างแรงจูงใจเพื่อให้พยาบาลอยู่ในวิชาชีพการพยาบาลต่อไป อย่างไรก็ตามพยาบาลไม่ประสงค์ที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นแต่เพื่อให้ผลงานเกิดการสร้างสรรค์ ดังนั้นพยาบาลจึงเกิดการยอมรับการเปลี่ยนแปลงในการนำไปสู่การพัฒนาการปฏิบัติงาน ผู้บริหารจะต้องมีทิศทางที่ชัดเจนในการสนับสนุนดำเนินการพัฒนาอย่างจริงจังให้หน่วยงานมีสิ่งแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ทางคลินิก เพื่อให้บุคลากรมีความรู้ความสามารถให้เหมาะสมกับสถานการณ์จึงต้องมีการพัฒนาบุคลากรไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงนั้น

จากการที่การเรียนรู้ทางคลินิกมีผลต่อความก้าวหน้าในตำแหน่งวิชาชีพพยาบาลและส่งผลต่อความพึงพอใจในการทำงานและการคงอยู่ในวิชาชีพของพยาบาล ดังนั้นผู้ศึกษาในฐานะเป็นผู้ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ ซึ่งเป็นโรงพยาบาลที่ให้บริการรักษาพยาบาลผู้ป่วยระดับตติยภูมิ จึงได้สนใจที่จะศึกษาสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้ทางคลินิกในการพัฒนาวิชาชีพของพยาบาลประจำการ โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ตามกรอบแนวคิดการจัดสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ทางคลินิกในการพัฒนาวิชาชีพของ ฮาร์ท และโรเทม (Hart & Rotem, 1995) ผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้จะเป็นข้อความรู้และข้อมูลสำคัญซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารทางการแพทย์และเป็นแนวทางในการวางแผน และการบริหารจัดการในการจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้ทางคลินิกแก่พยาบาลประจำการเพื่อเป็นการพัฒนาบุคลากรซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาวิชาชีพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้ทางคลินิกในการพัฒนาวิชาชีพตามการรับรู้ของพยาบาลประจำการ โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่

คำถามของการศึกษา

สิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้ทางคลินิกในการพัฒนาวิชาชีพตามการรับรู้ของพยาบาลประจำการ โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ ทั้งโดยรวม และรายด้าน เป็นอย่างไร

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา (descriptive study) เพื่อศึกษาลักษณะเพื่อการเรียนรู้ทางคลินิกในการพัฒนาวิชาชีพของพยาบาลประจำการโรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ โดยรวบรวมข้อมูลในเดือน มิถุนายน 2549

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

สิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้ทางคลินิกในการพัฒนาวิชาชีพ หมายถึง สิ่งที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ทางคลินิกตามการรับรู้ของพยาบาลประจำการเพื่อให้เกิดการพัฒนาวิชาชีพ มีองค์ประกอบ 7 ด้าน คือ 1) ด้านการสนับสนุนขององค์กรในการเรียนรู้ 2) ด้านการสนับสนุนทางสังคม 3) ด้านความเป็นเอกสิทธิ์ 4) ด้านความหลากหลาย 5) ด้านวิธีการนิเทศ 6) ด้านมุมมองในความก้าวหน้าในวิชาชีพ และ 7) ด้านการเปลี่ยนแปลง ซึ่งประเมินได้จากแบบสอบถามที่ดัดแปลงและพัฒนาจากแนวคิดของฮาร์ท และ โรเท็ม (Hart & Rotem, 1995)

พยาบาลประจำการ หมายถึง ผู้สำเร็จการศึกษาวิชาชีพการพยาบาลที่ได้ขึ้นทะเบียน และได้รับใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบวิชาชีพการพยาบาล ซึ่งปฏิบัติงานในตำแหน่งพยาบาลประจำการมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ปี และไม่ใช่นักบริหาร สังกัดฝ่ายการพยาบาล โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่